

İSLÂM VE TÜRK (TMK) AİLE HUKUKUNDA İDDETİN HAMİLELİK İLE İLİŞKİLENDİRİLMESİ

IN ISLAMIC AND TURKISH FAMILY LAW ASSOCIATION OF 'IDDAH WITH
PREGNANCY

VİLDAN SALİ DUMAN

DOKTORA ÖĞRENCİSİ, BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ, İSLAM HUKUKU
ANABİLİM DALI

PHD STUDENT, BURSA ULUDAĞ UNIVERSITY, FACULTY OF THEOLOGY, DEPARTMENT OF
ISLAMIC LAW
BURSA, TURKEY

vildansaliduman@gmail.com

 <http://orcid.org/0000-0002-2930-218X>

 <http://dx.doi.org/10.46353/k7auifd.991535>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
16 Eylül / September 2021

Kabul Tarihi / Accepted
22 Aralık / December 2021

Yayın Tarihi / Published
Aralık / December 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Aralık / December

Atıf / Cite as

Sali Duman, Vildan, "İslâm ve Türk (TMK) Aile Hukukunda İddetin Hamilelik ile İlişkilendirilmesi [In Islamic and Turkish Family Law Association of 'Iddah With Pregnancy]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 8/2 (Aralık/December 2021): 697-723.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey.

ilahiyatdergisi@kilis.edu.tr

İSLÂM VE TÜRK (TMK) AİLE HUKUKUNDA İDDETİN HAMİLELİK İLE İLİŞKİLENDİRİLMESİ¹

Öz

İddet, nesep, kadın ve ailenin korunması bağlamında, dîni, kültürel ve sosyal faktörlerin etkisiyle varlığını korumuş; sürelerdeki farklılıklar hâricinde amaç ve kapsam olarak, evrensel bir nitelik kazanmıştır. İslâm öncesi Arap toplumunda yaşanan aşırılıkların durdurulması ve intizama sokulması için iddet konusunda da sınırlayıcı hükümler getirilerek nesepin muhafazası sağlanmaya çalışılmıştır. İddet, kadının boşandığı kocadan hamile olup olmadığının tespiti ve nesep karışıklığının önlenmesi için bir tedbir görünümünde olup; ric'î talâkta kocanın, bâin talâkta karı-kocanın bir kez daha düşünmesine imkân vermesi; evliliğin kocanın ölümüyle sona ermesi halinde kocaya hürmet ve yuvaya bağlılığı simgelemesi, kadını karşılaşılabileceği zor durumlara karşı koruması ve kuracağı yeni hayata hazırlaması gibi önemli amaç ve hikmetler de taşımaktadır. İslâm hukukunda iddet, evliliğin ölüm, talâk, fesih, tefrik gibi sebeplerle sona ermesi durumunda kadının yeni bir evlilik yapmak istemesi durumunda, beklemek zorunda olduğu süreyi ifade etmektedir. Erkeğin iddeti ile ilgili hükümler ise istisnâidir. Kur'ân ve hadislerde ayrıntılı bir şekilde ele alınan iddet konusunda, evliliğin sona erme tarzına veya kadının durumuna göre farklı süreler belirlenmiştir. Buna göre iddet, ölüm, boşanma veya fesih iddeti olarak iki kısma ayrıldığı gibi, hayız, doğum ve süreli iddet şeklinde üçe ayrılarak da incelenmektedir. Bu süreler, evlenme yasağı yanında nesep, mesken, nafaka ve mirasçılık gibi hak ve yükümlülükler için de belirleyici bir ölçüt olarak kabul edilmektedir. İslâm hukukunda ayrı durumlara ayrı süreler söz konusu iken 4721 sayılı Türk Medenî Kânununa göre bekleme süresi, üç yüz gün olarak sabitlenmiştir. Hâlen yürürlükte bulunan ilgili maddenin kaynağı olan İsviçre Medenî Kânununda ise, iddete dair bütün hükümler yürürlükten kaldırılmıştır. Kadının beklemekle yükümlü olduğu süre aynı zamanda, kadının yeniden evlenmesini geçici olarak engellemektedir. Bu sebeple, üç yüz gün dolmadığı halde nikâh memurunun kadını evlendirmesi ile evlilik akdi geçerli sayılmaktadır. Ancak nikâhı kıyan memura müeyyide uygulandığı da bilinmektedir. İslâm hukukunda ise iddet beklemekten yapılan evlilik haram hükmünde olup, hukuken geçersiz kabul edilmektedir. Bugüne kadar Türk aile hukuku ile ilgili bütün düzenlemelerde iddetin tanım ve gerekçesinde, İslâm aile hukukuna aykırı bir izah bulunmamakta ve kadının hamile olup olmadığının tespiti ve nesep karışıklığının önüne geçilmesi hedeflenmektedir. Buna rağmen, iddetin, kadın-erkek eşitliğine aykırılığından dolayı kaldırılması gerekliliği üzerinde tartışmalar vukû bulmuş; iddetin fizyolojik, psikolojik, kültürel, ahlâkî hikmet ve maslahatları göz ardı edilmiştir. Günümüzde, tıbbî teknolojinin gelişimi ile hamilelik ve babalığın tespitinin kolay hale gelmesi ilgili maddenin gerekçesini çürütmüş olması; iddetin, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 12. maddesi ile tanınan temel insan haklarından olan evlenme hakkına engel olarak sadece kadın için bağlayıcı olmasının, kadın-erkek eşitliğine aykırılığı gerekçesiyle, iddetin ivedilikle kaldırılması gerektiği savunulmaktadır. Buna göre, boşanılmasına rağmen yasanın erkeği 'koca' olarak tanımlaması, kadın üzerinde tahakküm kurulmasına sebep olmakta, boşanma davası boyunca psikolojik ve ekonomik olarak yıpranan kadının, üstüne üç yüz gün daha beklemekle yükümlü tutulması ile denetim altında tutulması amaçlanmaktadır. Kadın lehine yapılması gereken pozitif ayrımcılığın, kadının hak ehli-

¹ Bu makale, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi VI. İslam Hukuku Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan ve basılmayan "İslâm Aile Hukuku ve Türk Aile Hukuku'na Göre, Boşanma İddetinde, Hamileliğin Süreye Etkisinin Değerlendirilmesi" adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir.

yetini kısıtlayıcı şekilde yorumlanması eleştirilirken; bekleme süresinin Anayasa'nın 10. Maddesi, Türk Medenî Kânununda düzenlenen kadın erkek eşitliği prensibi ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmalara aykırı olduğu da iddia edilmektedir. Çalışmada, İslâm aile hukuku ve Türk aile hukukuna göre, boşanma iddetinde hamileliğin süreye etkisi gerekçeler bağlamında, mukayeseli olarak ele alınıp, değerlendirilecektir. İslâm hukukunda bilhassa Hanefî mezhebinin görüş ve hükümleri, Türk hukukunda ise konu ile ilgili mevzuat ele ele alınarak, her iki hukuk sisteminde nesep, kadın ve ailenin anlam ve önemi, iddetten doğan hak ve sorumluluklar, erkeğin iddetinin bulunup bulunmadığı, iddetin aile ve toplum üzerindeki etkisi, iddetin gerekliliği ve geçerliliği üzerine oluşan düşünce farklılıkları da incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Aile Hukuku, Boşanma, İddet, Hamilelik.

IN ISLAMIC AND TURKISH FAMILY LAW ASSOCIATION OF 'İDDAH WITH PREGNANCY²

Abstract

In the context of protection of lineage, women and family, iddah has preserved its existence under the influence of religious, cultural and social factors, and has gained a universal quality in purpose and scope, except for the differences in terms. To stop the extremism experienced in the pre-Islamic Arab society and to bring them into order, restrictive provisions were introduced on the issue of iddah to ensure the preservation of the lineage. The 'iddah appears as a precaution to determine whether the woman is pregnant by her newly ex-husband and to prevent lineage confusion. In addition, it allows the husband to think once more through talaq al-rij'i, and both husband and wife through talaq al-bâin; It also has important purposes and wisdoms, such as protecting the woman against difficult situations she may encounter and preparing her for the life she will re-establish. In Islamic law, 'iddah refers to the period that a woman must wait in case the previous marriage ends due to reasons such as death, talaq, annulment, separation, if she wants to marry a new one. The provisions regarding the 'iddah of a man are exceptional. In the issue of 'iddah, which is discussed in detail in the Qur'an and hadiths, different periods are determined according to the way the marriage ends or the status of the woman. According to this, 'iddah is divided into two parts as 'iddah after death, divorce or rescission, as well as being divided into three as 'iddah after menstruation and birth, and periodic 'iddah. While there are separate periods for different situations in Islamic law, the waiting period is fixed as three hundred days according to the Turkish Civil Code No. 4721. In the Swiss Civil Code, which is the source of the relevant code, which is still in force, all provisions regarding 'iddah were repealed. The period during which the woman is obliged to wait also temporarily prevents the woman from remarrying. For this reason, the marriage contract is considered valid when the marriage officer marries the woman even though the three hundred days have not expired. In Islamic law, marriage without waiting for 'iddah is considered haram and legally invalid. Until today, there is no explanation contrary to Islamic Family Law in the definition and justification of 'iddah in all regulations related to

² This paper is the final version of an earlier announcement called "Istanbul University Faculty of Theology VI. Islamic Law Graduate Student", not previously printed, but orally presented at a symposium called "Evaluation Of The Effect Of Pregnancy On The Duration In Case Of Divorce Iddah According To Islamic Family Law And Turkish Family Law", the content of which has now been developed and partially changed.

Turkish Family Law. Despite this, debates arose over the necessity of abolishing ‘iddah because it is against the equality of men and women, and the physiological, psychological, cultural, moral wisdom and benefits of ‘iddah have been ignored. Today, with the development of medical technology, the fact that the detection of pregnancy and paternity has become easier has refuted the rationale of the relevant article. There are those who argue that the fact that ‘iddah is only binding on women, as an obstacle to the right to marry, which is one of the basic human rights recognized by Article 12 of the Universal Declaration of Human Rights, must be abolished immediately on the grounds that it is against the equality of men and women. While the interpretation of positive discrimination in favor of women that restricts women’s legal capacity is criticized; it is also claimed that the waiting period is in violation of Article 10 of the Constitution, the principle of equality between men and women regulated in the Turkish Civil Code and international treaties to which Turkey is a part of it. In the study, the effect of pregnancy on the duration of divorce according to Islamic Family Law and Turkish Family Law will be discussed and evaluated comparatively in the context of reasons. Considering the views and provisions especially of the Hanafi sect in Islamic law, and the relevant legislation in Turkish law, lineage, the meaning and importance of women and family in both legal systems, the rights and responsibilities arising from ‘iddah, whether men have ‘iddah or not, the effect of ‘iddah on family and society, differences of opinion on the necessity and validity of ‘iddah will also be examined.

Keywords: Islamic Law, Family Law, Divorce, ‘Iddah, Pregnancy.

GİRİŞ

Sözlükte „saymak, sayılan şeyin miktarı, adet“ anlamına gelen iddet, evliliğin sona ermesi halinde, kadının yeniden evlenmek için beklemekle yükümlü olduğu belirli bir süredir. Boşanma iddeti, kadının boşandığı kocadan hamile olup olmadığının tespiti ve nesep karışıklığının önlenmesi amacıyla alınan tedbir gibi görünmekle birlikte; evliliği ve aile kurumunu koruyan, önemini hatırlatan işleve de sahiptir.³

İddet, tarih boyunca dini, kültürel ve sosyal önemine binâen hep var olagelmiştir. Roma hukukunda, bir kadın hukukî bir sebebe dayanmadan boşanırsa, boşandığı andan itibaren beş yıl boyunca evlenememekte; evlenirse, “şerefsizlik” anlamı verilen “infamia” etkin olup, toplum baskısına maruz bırakılmaktadır. Sonradan bu durum değiştirilmiş, eşler anlaşarak boşanırlarsa bir yıl bekleme süresi getirilmiştir. Bu süre sadece kadınları bağlamakla birlikte; tarafların yeni bir evlilik yapmasına engel teşkil eden başka bir yasak bulunmamaktadır.⁴

Egger,⁵ önceki hukuk sisteminde yeniden evlenmenin toplum tarafından

³ H. İbrahim Acar, “İddet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/ 466-467; a.mlf., *Anahatlarıyla İslâm Aile Hukuku* (Bursa: Emin Yayınları, 2014), 375.

⁴ Müge Vatansever, *Eski Türk Hukukunda Boşanma ve Günümüz Hukukuyla Karşılaştırılması* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 26.

⁵ August Egger, İsviçre’li Hukukçu İsviçre, St. Galeriand 1875-Zürih 1954.

hoş karşılanmadığından kadın ve erkek için bekleme süreleri konulduğunu; Zürih Medenî Kânununa göre, eşi ölen veya eşinden boşanan erkeklerin dahi üç ay geçmeden evlenemediklerini belirtmiştir. Daha sonra yürürlüğe giren Alman,⁶ Fransız⁷ ve İsviçre⁸ kânunlarında üç aylık bekleme süresi kaldırılmış; ilk evliliğin son bulmasından sonra, on aylık bekleme süresi, sadece kadın için belirlenmiştir. İsviçre Eski Medenî Kânununda, bekleme süresinde kadın yeniden evlenirse, doğacak çocuğun hangi babaya ait olacağı konusunda çıkabilecek problemlere karşı, boşanmanın ardından on ay içinde doğan çocuklar, boşanma ile neticelenen evlilik içinde doğmuş kabul edilmekteydi.⁹

Dünya ülkelerine bakıldığında, bekleme sürelerinde farklılıklar olduğu görülmektedir. Örneğin, Tayland'da boşanan kadınların bekleme süresi üç yüz on gün iken; Japonya'da daha uzundur. Ancak, 2016'da bekleme süresinin tamamen kaldırılması için çalışmalar yapıldıysa da yüz güne indirilebilmiştir. ABD eyâletlerinin çoğunluğunda kadın ve erkek için bekleme süresi birkaç gün ile sınırlı tutulmuştur. Hindistan'da eşler için boşanma sonrası bekleme süresi üç ay olarak belirlenmiştir. Almanya'da da eşler arasında fark gözetilmeksizin bekleme süresi otuz gün olarak belirlenmiştir. Yahûdiler bekleme süresini kadınlar için doksan gün, Hristiyanlar bir sene olarak kabul etmişlerdir.¹⁰ İddet, İslâm öncesi Arap toplumunda da tanınmış, ancak uygulamada insanın doğasına ve akl-ı selîmine aykırı uygulamalar yapılmıştır. Örneğin, bir kadının kocası öldüğünde bir yıl yas tutması baskın bir gelenek halini almışken; boşanan kadının iddet beklemesine gerek duyulmamıştır. Bir kadın hamile olduğu halde dul kalmış ve kısa süre içinde yeniden evlenmişse; çocuk, hamile kaldığı eski kocanın değil, yeni kocanın nesebinde kabul edilmiş, fakat söz konusu durum çeşitli tartışma ve görüş ayrılıklarına sebep olmuştur.¹¹

İddet ilk olarak, İslâm hukuk tarihinde, aile hukuku alanında hazırlanmış olan 1917 tarihli Osmanlı Hukûk-ı Aile Kararnâmesi'nde, bâb-1 sâlis, fasl-1 evvelde¹² düzenlenmiştir.

139. maddeye göre, sahih bir evliliğin talâk, fesih veya tefrikle sona er-

⁶ Eski Alman Medenî Kanunu md. 1313

⁷ Eski Fransız Medenî Kanunu md. 228, 296.

⁸ Ahvali Şahsiyetin Tesbit ve Tescili ve Evlenme Hakkında Federal Kanunu (24 Aralık 1874), md. 28.

⁹ August Egger, *Medeni Kanun Şerhi Aile Hukuku*, çev. Tahir Çağa (İstanbul: Kenan Matbaası, 1943), 75.; Seda Gayretli Aydın, "Kadın ve Kanuni Bekleme Süresi", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 136 (2018), 271.

¹⁰ Nüket Paksoy Erbaydar - Aysun Balseven Odabaşı, "Medeni Kanunun Bekleme Süresi (İddet Müddeti) İle

İlgili 132. Maddesinin Kadın Hakları ve Modern Tıptaki Gelişmeler Işığında Değerlendirilmesi", *Fe Dergi: Feminist Eleştiri* 10/1 (2018), 114.

¹¹ Mustafa Öztürk, *Cahiliye'den İslamiyete Kadın* (Ankara: Ankara Okulu, 2016), 58.

¹² HAK. md. 139-149.

mesi halinde kadının iddeti, üç hayız süresidir. Bu süre bitmeden önce, iddetinin bittiğini iddia ederse geçerli değildir.

Günümüzde, Türk Medenî Kânunundaki on aylık sürenin kaynağı olan İsviçre Medenî Kânunu ve Avrupa'daki diğer kânunlar, iddete dair bütün hükümleri mevzûattan çıkarmışlar; böylece nesebe dair meydana gelebilecek problemleri, bu konu ile ilgili olan karîneler bölümünde belirlemişlerdir.

1. İSLÂM AİLE HUKUKUNDA İDDETİN YERİ VE ÖNEMİ

İddet, evliliğin sona ermesinin şahsî ve fer'î sonuçlarındandır. Dînen farz hükmündedir. Aile hukukunun diğer konularına nispetle Kur'ân'da¹³ ve hadislerde¹⁴ daha ayrıntılı biçimde ele alınmış iddetin farziyeti hakkında icmâ' da vâki olmuştur.¹⁵ İddet, kadın için kesin olmayan -geçici- evlenme engelidir. İddet bekleyen kadına "mu'tedde" denmektedir.¹⁶

1.1. İddet Çeşitleri

İddete dair fıkhi hükümler, ona sebep olan olaya göre ölüm, boşanma veya fesih iddeti olarak ikiye ayrıldığı gibi; iddet süresinin belirlenmesine göre hayız, doğum iddeti ve süreli iddet olarak üçe de ayrılabilir. Bu süreler, evlenme yaşağı yanında nesep, mesken, nafaka ve mirasçılık gibi hak ve yükümlülükler için de belirleyici ölçüt kabul edilmektedir.¹⁷

1.1.1. Ölüm iddeti

Kocası ölen kadının beklemesi gereken iddet, hamile olup olmamasına göre değişmektedir.

a)Hamile olmayan kadının kocası ölürse,

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا

"İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün beklerler."¹⁸

Hamile olmayan bir kadının kocası, ric'î talâk iddeti beklerken ölürse; kadın, boşanma iddetini bırakarak ölüm iddeti bekler. Şayet kadın bâin

¹³ *Kur'an Yolu*, (Erişim 05 Ağustos.2021), el-Bakara 2/228, 234; et-Talâk 65/4.

¹⁴ Müslim b. Haccâc, *Sahih-i Müslim ve Tercemesi ve Şerhi*, haz. Ahmed Davudoğlu (İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1978), "Talâk", báb:7-8, hadis no: 55-57.; Ebû Dâvûd Es-Sicistânî, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, haz. Necati Yeniel, Hüseyin Kayapınar, Necat Akdeniz (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1988), "Talâk", 39-48.; *Tirmizî, Sünen-i Tirmizî Tercemesi*, trc. Osman Zeki Mollamehmetoğlu (İstanbul: Yunus Emre Yayınevi, ts.) "Talâk", bab:17,18 hadis no: 1205-1210

¹⁵ Abdülkerim Zeydân, "İddet", *Kadın ve Aile Fıkhi Ansiklopedisi* (İstanbul: Asalet Yayınları, 2019), 11/355.

¹⁶ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010), 229.

¹⁷ Acar, "İddet", 21/ 467.

¹⁸ el-Bakara 2/234.

talâk iddeti bekliyorsa ölüm iddeti beklemez; başladığı boşanma iddetini bitirir.¹⁹

b) Hamile kadının kocası ölürse onun iddeti,

وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ

“...Hamile olanların bekleme süresi ise, doğum yapmalarıyla sona erer...”

²⁰

Hamile kadının iddeti, boşanmış veya kocası ölmüş olsun, doğum yapmasıyla sona ermektedir.²¹

c) Kocasını mefkûd veya gâib olan kadının iddeti

Mefkûd, nerede olduğu tespit edilemeyen, sağ veya ölü olduğu bilinmeyen; gâib ise, hayatta olduğu bilinmesine rağmen nerede olduğu bilinmeyen kimse demektir.²² Belirli bir süre geçtikten sonra, mefkûd olan kişi hükmen vefât etmiş sayılır. Mefkûdun vefâtı, beyyine ile sâbit olan hakîkaten vefât olması veya hükmen vefattır ki doğumundan itibaren doksan sene geçmiş olmasına dayanılarak hâkim tarafından ölüme hükmedilmesi ile gerçekleşmektedir. Bu süre mezhepler arasında farklılık göstermekle birlikte,²³ Hukûk-ı Aile Kararnâmesi'nin 127. maddesinde Mâlikî mezhebinin görüşü kabul edilmiştir: “...Nerede olduğuna ve hayat ve mematına dair haber alınmasından ye's hasıl olur ise ye's tarihinden itibaren dört sene təcil eyler. İşbu müddet zarfında haber alınmadığı ve zevce talebinde musırr bulunduğu halde tarefeyni tefrik eder. Eğer zevc muharebede gaybûbet etmiş ise hâkim tarafeyn-i muharibeynin ve üseranın yerlerine avdetinden itibaren bir sene mürûr eyledikten sonra tefrika hükmeder. Her iki halde zevce hüküm tarihinden itibaren iddet-i vefât bekler.” Bu maddeye göre süre, kayıp tarihinden itibaren dört yıl olarak belirlenmekle birlikte; ölüm tehlikesi bulunan savaş, yangın ve doğal âfetlerde, kaybın üzerinden bir yıl geçmekle vefât ettiğine hükmedilmektedir. Her iki durumda da kadın, hüküm tarihinden itibaren vefât iddeti beklemektedir.²⁴

1.1.2. Boşanma veya fesih iddeti

Boşanma veya fesih durumunda kadının iddeti konusunda, evliliğin fiilen gerçekleşip gerçekleşmemesi esas alınarak, gerçekleşmesi durumun-

¹⁹ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 374.

²⁰ et-Talâk 65/4.

²¹ İbrahim Halebi, *Mevkûfât İslâm Fıkhu Mültekâ Tercümesi*, sad. Ahmed Davudoğlu (İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2007), 2/246.

²² Halit Çalış, “Kişiler Hukuku”, *İslâm Hukuku El Kitabı*, ed. Talip Türcan (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 263.

²³ Zeydân, “Mefkûd”, 11/95.

²⁴ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk*, 355.

da kadının hamile olup olmaması üzerinden hükümler konmuştur. Buna göre:

a) Evliliği fiilen gerçekleşmemiş olan kadının iddeti,

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا فَمَتَّعُوهُنَّ وَسِرَّحُوهُنَّ سِرَّاحًا جَمِيلًا

“Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp sonra onlara dokunmadan (cinsel ilişkide bulunmadan) kendilerini boşadığınızda, onlar üzerinde sizin sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur.”²⁵ şeklinde hükme bağlanmıştır. Buna göre, karı-koca arasındaki ayrılık, talâk, fesih veya tefrik yollarından hangisiyle gerçekleşmiş olursa olsun; halvet-i sahiha veya zifaf gerçekleşmemişse, kadının iddet beklemesi gerekmemektedir. Şâfiiler, zifaftan farklı olarak, kadın ve erkeğin fitraten veya dînen cinsel ilişkide bulunmalarına engel olmayacak bir yerde baş başa kalmalarını ifade eden halvet²⁶ sonrasında, halvette iken cinsel temas olmadığı için, iddete gerek olmadığını düşünmektedir.²⁷ Onlara göre, ivazlı akitlerde, akit konusu olan şey kabzedilirse hak edilebilir. Halvette ise akdin konusu kadında kaldığından, kabz gerçekleşmemiş ve haklar da doğmamış olmaktadır. Hanefilere göre ise, ivazlı akitlerde bedelin verileceği kişiye teslim edilmekle hak edileceğinden, elde edilme zorunluluğu bulunmamaktadır. Şâfiiler dışındaki diğer mezheplere göre halvet-i sahiha durumunda da iddet gerekmektedir.²⁸ Hanefilerin ve Hanbelilerin bu görüşte olmasının sebebi, karı-kocanın perde ve kapalı kapı arkasında baş başa kalması, halvette ilişkisi girme ihtimalini doğuracağından, mehri ve iddeti gerekli kılmasıdır.²⁹

b) Evliliği fiilen gerçekleşmiş olan kadının iddeti şu şekildedir:

ba) Hamile olan kadının iddeti,

وَأُولَاتِ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ

“...Hamile olanların bekleme süresi ise, doğum yapmalarıyla sona erer...”³⁰

Âyetin tefsirinde boşanmış olan hamile kadının iddetinin, doğum yapmakla sona ereceği konusunda, fukaha arasında görüş ayrılığı olmadığı

²⁵ el-Ahzâb 33/49.

²⁶ Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, t.y.), 5/150.

²⁷ Ebü Abdillâh Muhammed b. İdris b. Abbâs Eş-Şâfiî, *el-Ümm* (Beyrut: Dâru'l- Ma'rife, 1973), 5/215; a. mlf, *Ahkâmu'l-Kur'an*, çev. Tevhid Ajans (İstanbul: Tevhid Yayınları, 1996), 180.

²⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (Kâhire: Dâru'l-Akîde, 2004), 2/105; Muvaffakuddîn Ebî Muhammed Abdullah bin Ahmed İbn Kudâme, *Muğni fi fikhil-İmam Ahmed b. Hanbel eş-Şeybani*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1984), 7/397.

²⁹ es-Serahsî, *Mebsût*, 5/149-150; Vehbe Zuhaylî, “İddet”, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi* (İstanbul: Risâle, 1992), 9/492.

³⁰ et-Talâk 65/4.

söylenmektedir.³¹ Ancak, kocası vefat eden hamile kadının iddeti hakkında ihtilaf bulunmaktadır. Kocasının vefatından kısa bir süre sonra doğum yapan Sübey'a'ya ya evlenmesi için Hz.Peygamber'in (s.a.v.) izin vermesi,³² bu konunun tartışılmasına sebep olmuştur. Ali b. Ebî Tâlip (öl. 40/661) ve İbn Abbas'tan (öl. 68/687) gelen rivâyete göre,³³ bu durumda olan bir kadının iddeti iki iddetten en uzun olanıdır. Buna göre kadın, kocasının vefatından hemen sonra, ölüm iddetinde doğum yapsa da, ölüm iddeti hakkındaki âyet³⁴ ve hamile kadının iddeti hakkındaki âyet³⁵ gereğince ikisi ile de amel ederek, ölüm iddetini beklemesi³⁶ veya ölüm iddetinde doğum yapmamışsa, doğumu beklemesi gerekmektedir.³⁷ Ebû Hanife, İmâm Şâfi ve İmâm Mâlik'in de bu görüşte olduğu belirtilmektedir.³⁸ Talâk sûresi, Bakara sûresinden sonra indiği için, ayeti nesh ettiği gerekçesiyle, ölüm iddeti bekleyen hamile kadının doğum yapmasıyla iddetinin bittiğini, hatta öldüğü gün doğum yapsa bile evlenmesinin helal olduğunu kabul edenler de bulunmaktadır.³⁹

bb) Hamile olmayan kadının iddeti, hayız oluyorsa,

وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ

“Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç hayız veya temizlik müddeti beklerler.”⁴⁰ şeklindedir.

Buna göre, hayız gören kadınlarla zifafa girilmiş olduğu takdirde, boşanan kadının iddetinin üç kur' müddeti olduğu kabul edilmektedir. İhtilâf olan mesele âyette geçen, kur' ifadesinin anlamındaki farklılıktır.⁴¹ Hanefî ve Hanbelî mezhebine göre kur' kelimesi hayız anlamıyla kabul edildiğinden kadın hayızlı iken boşanırsa bu hayız hesaba katılmaz; bu durumdaki kadının iddeti üç hayız süresidir. Malikî ve Şâfi mezhebine göre ise, kur' kelimesi kadının temiz kalma hâli olarak anlaşıldığından üç tu-

³¹ eş-Şâfiî, *el-Ümm*, 5/220; Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzi Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (Kâhire: Dâru'l-Mushaf, t.y.), 5/354; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğni fi fihhi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel eş-Şeybani* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1984), 7/402; Zeydan, “İddet”, 11/ 416.

³² Muhammed bin İsmail el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2009), “Talâk, 39; Müslim, “Talâk”, 56,57; Ebû Dâvûd, “Talâk”, 47; Tirmizî, “Talâk”, 17.

³³ Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-Sanâni, *el-Musannef*, muh. Habiburrahman Azam (Beyrut : Mektebetü'l-İslamiyye , 1972), 6/471.

³⁴ el-Bakara, 2/234.

³⁵ et-Talâk, 65/4.

³⁶ Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Buruc Yayınları, 2001, 3/353-355.

³⁷ Muhammed Ali Sabuni, *Kur'ân-ı Kerim'in Ahkâm Tefsiri*, çev. Mazhar Taşkesenlioğlu (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1984), 1/296-297.

³⁸ Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdi el-Hacri el-Mısri et-Tahâvi, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, çev. Mustafa Genç (İstanbul: Beka Yayıncılık, 2012), 3/252.

³⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Ahkâm Ayetleri Tefsiri*, çev. M. Beşir Eryarsoy, thk. Isaiah Goldfeld (İstanbul: İşaret Yayınları, 2005), 220; ayrıntılı bilgi için bkzn. et-Tahâvi, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 3/239-252.

⁴⁰ el-Bakara 2/228.

⁴¹ Kur' kelimesinin anlamı için bkzn. el-Kurtubî, *el-Câmi'*; 273-279; Zeydan, “İddet”, 11/388.

hur -temizlik süresi- beklemek gerekir.⁴² İmâm Şâfiî'nin temizlikten hayıza geçişe de kur' demesi, kadının iddetini kısaltmak için fayda sağlamaktadır. Şayet koca, karısını temizliğin son anında boşasa ve kadın da hemen hayız olsa bu, bir kur' sayıldığı için üçüncü tuhur bitince, iddet de bitmekte ve nikâh engeli ortadan kalkmaktadır.⁴³

1.1.3. İstisnâî durumlar

a) Yaşlılıktan dolayı hayız olmayan veya henüz hayız görmeyen kadınların iddeti,

وَالَّتِي يَبْسُنُ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ رُبْتُمْ فَعَدَّتْهُنَّ ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ

“Kadınlarımızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz adet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır.”⁴⁴

Belirli bir sebep olmaksızın hiç âdet görmeyen veya birkaç defa âdet görüp sonrasında âdetten kesilen, küçük veya yaşlı olmayan kadınların iddet sürelerinin ne olacağı ise ihtilâflı bir konudur. Yukarıdaki âyetin zâhir mânâsına dayananan Ebû Hanîfe'ye göre, bu durumda olan on beş ile elli beş yaş arasındaki kadının iddeti, elli beş yaşına kadar beklemesi, daha sonra üç ay daha beklemesi şeklindedir. Ebû Hanîfe'nin bu ihtiyatkâr tavrını hamileliğin tespitinin kesinleşmesine bağlayan düşüncenin, günümüzdeki tıbbî gelişmelerin etkisiyle gereksiz görülmektedir. Bu süre içinde kadının kocasından nafaka almasına hükmedilmesi, uzun yıllar kocasız kalan kadının evlenmesine engel teşkil etmesi, ona nafaka ödeyen erkek için de büyük güçlükler doğurması, kötü niyetli kadınlar tarafından süstimâle açık bir kapı olmasından dolayı Mâlikîlerin, kadının hamile olma ihtimaline karşı dokuz ay daha ekleyerek iddeti bir sene olarak belirlemesinin en uygun çözüm olduğu düşünülmektedir.⁴⁵

Osmanlı Hukûk-ı Aile Kararnâmesi'nin 140. maddesinde Mâlikî mezhebinin görüşü temel alınarak, bu durumdaki kadınların iddeti “...eğer *sinn-i iyasa* –hayızdan kesilme yaşı, çağı- vasil olmuşsa vusul tarihinden itibaren üç ay, olmamış ise iddetin lüzumu zamanından itibaren dokuz ay iddet bekler” şeklinde düzenlenmiştir.

b) Normal hayız gören fakat sebebi meçhûl bir şekilde hayızdan kesilen kadın boşandığında veya kocası vefat ettiğinde dokuz ay bekler, daha sonra üç aylık iddet süresini doldurur. İmâm Şâfiî'nin (öl. 204/820) delil olarak

⁴² Eş-Şâfiî, Ahkâmü'l-Kur'an, 177.; es-Serahsi, *Mebûsât*, 6/19-23.; Acar, “İddet”, 21/468.; Suat Erdem, “İslâm Hukuku'na Göre İddet ve İddet Bekleyen Kadının Nikâhı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/2 (2013), 80-81.

⁴³ el-Kurtubî, *el-Câmi'*, 278.

⁴⁴ et-Talâk 65/4.

⁴⁵ İbn Rüşd, *Bidâye*, 2/108-109.; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2013), 1/388-389.; Abdullah Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, (Malatya: Yılmaz Yayıncılık, 2016), 278.

aldığı, Hz. Ömer'in (r.a.) (öl. 70/689), “*Dokuz ay oturur, hamile olmadığı ortaya çıktığında, üç ay iddet bekler ve böylelikle bir yıl olur*” sözüne göre kadının iddeti tam bir yıl sürmüş olur ki, bir yıl dolunca evlenmesi helâldir.⁴⁶

c) Hayız kanıyla hastalık kanını birbirinden ayırt edemeyen kadının iddeti konusunda ihtilâf vardır. Hanefîlerde özür kanı gören kadının, yedi ay bekleyerek iddetini tamamlayacağı,⁴⁷ Şâfiîlerde iddet süresinin, hangi temizlik süresi esas alınıyorsa ona göre belirleneceği ve buna göre üç ay olacağı;⁴⁸ Mâlikîlerde ise kadının hamile olmadığına bilinmesi için dokuz ay ve üç ay da iddet için beklemesi gerektiği⁴⁹ kabul edilmektedir. İmâm Mâlik'e (öl. 179/795) göre, gördüğü kanlar arasında fark yoksa bir sene beklemesi gerektiği; fark varsa bir rivâyete göre bir sene, diğer rivâyete göre de üç kere âdet görmeyi beklemesi gerekmektedir.⁵⁰ Ahmed b. Hanbel'e (öl. 241/855) göre ise, bir rivâyete göre üç ay, bir rivâyete göre de bir sene beklenilmesi gerekmektedir.⁵¹

1.2. İddetin Başlama Vakti

Sahih nikâhta iddet, talâk, tefrik veya vefattan itibaren başlar. İddet süresinin başlangıcı, eşlerin filen birbirlerinden ayrı kaldıkları zaman değil, boşamanın veya ölümün gerçekleştiği zamandır. Fâsit nikâhta iddet, fiilî ayrılıktan sonra başlar. Ric'î talakta, iddet bekleyen kadının kocası vefat ederse yeni baştan vefat iddeti gerekir.⁵²

1.3. İddetin Sebep ve Hikmetleri

İddet beklemenin fizyolojik, psikolojik, sosyal ve ahlâkî hikmetleri bulunmaktadır.⁵³ Boşanmanın gerçekleşmesi ile birlikte, kadın için sonuçlarını doğuran iddet yükümlülüğü, kadının eski kocasından hamile olup olmadığına anlaşılacak nesebin karışmasının önlenmesi amacıyla hizmet eden bir tedbir gibi görünmektedir. Fakat iddet ric'î talakta kocanın, bâin talakta iki tarafın, bir kez daha düşünmesine olanak tanınması; boşanıp tekrar evlenmeyi güçleştirerek aile bağını koruması ve süstümâllerin önlenmesi, kadını toplum içinde oluşabilecek kötülöklere karşı koruması; kadının

⁴⁶ Ebü Abdillâh Muhammed b. İdris b. Abbâs eş-Şâfiî, *Müsned* (Kuveyt: Dâr-u Garas, 2004), 3/120-121.

⁴⁷ Muhammed Emin İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtar ale'dürü'l-muhtar* (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1983), 7/152-153.

⁴⁸ Hatib Şirbini, *Muğni'l-muhtâc*, (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-Arabi, t.y.), 5/170.

⁴⁹ İbn Cüzey, *el-Kâvânînu'l-fikhiyye* (Kâhire: Dâru'l-Fikr, t.y.), 204.

⁵⁰ İbn Rüşd, *Bidâye*, 2/109-110.

⁵¹ Zeydan, “İddet”, 11/400.

⁵² Karaman, *Mukayeseli*, 1/389.

⁵³ Muhsin Koçak vd., *İslâm Hukuku* (İstanbul: Ensar, 2013), 172.

yeni bir başlangıç ve yeni bir evliliğe hazırlanmasına imkân vermesi; evlilik kocanın ölümüyle sona erdiğinde onun anısına saygı ve aileye bağlılığı simgelemesi gibi birçok önemli amaç ve hikmetler de taşımaktadır.⁵⁴

Boşanmış bir kadın için, bitirilen evliliğin etkilerinin tam anlamıyla sona ermesi ve bir evlilik yapmak için kendini hazır hissetmesi–ki bu kadın için erkeğe göre daha zordur- için düzenlenen iddet, dîni bir emir⁵⁵ olarak vaz‘ olunmuştur. Yukarıda sayılan hikmet ve maslahatlar sebebiyle iddet, evliliği biten bir kadının, dinen ve hukûken mutlaka yerine getirmesi gereken bir vazîfedir.⁵⁶

İddet, kadının nafaka ve mesken gibi temel ihtiyaçlarının giderilmesini sağlayan evliliğin sona ermesinin, kadının psikolojisinde etkisi bakımından da lâzım görülmüştür. İddetin maksat ve hikmetlerinden diğeri, hangi iddet olursa olsun iddet süresince evliliğin etkisi hâlen devam edebileceği ve kocanın hukuku kısmen de olsa devam ettiği için kocanın hakkına riâyet etmektir.⁵⁷ İddet, aynı zamanda Allah hakkı olarak da gerekli görülmüştür.⁵⁸

Kur’anda iddet, sadece hamile olan veya hamile kalma ihtimali olan kadınların değil; hamile kalma ihtimali bulunmayan kadınların da iddet beklemeleri istenir⁵⁹ ki bu da iddetin tek gâyesinin nesebin korunması olmadığını göstermektedir. Buna göre, Kur’ân âyetleri ile iddet bekleme emrinin verilmiş ve iddet sürelerinin belirlenmiş olmasına rağmen, iddetin illet ve hikmetleri konusunda açıklamaya yer verilmemesi sebebiyle, hususun taabbudiliğe işaret ettiği ve aklen idrak edilemeyecek hikmetlerin olabileceği kabul edilmelidir.⁶⁰

1.4. İddetten Doğan Hak ve Sorumluluklar

1.4.1. Evlenme yasağı

Her ne şekilde olursa olsun iddet bekleyen bir kadına açık evlilik teklifinde bulunmak yasaktır. Üstü kapalı bir şekilde evlilik teklifi, ric‘î talâk iddetinde, kocanın karısına dönme ihtimali olduğu ve evliliğin hâlen de-

⁵⁴ Acar, *İslâm Aile Hukuku*, 375.

⁵⁵ et-Talâk 65/5.

⁵⁶ Fatih Karataş, “İslâm Hukuku’nda İddet”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/8 (2013/2), 162.

⁵⁷ Erdem, “İslâm Hukuku’na Göre İddet”, 78-79.

⁵⁸ Zeydân, “İddet”, 11/357.

⁵⁹ et-Talâk 65/4.

⁶⁰ Koçak vd., *İslâm Hukuku*, 172.

vam ettiği kabul edildiği için yapılamazken, bâin talâk iddetinde ve vefat iddetinde yapılabilmektedir.

Nikâh veya nikâhın tesirinin az da olsa devam ediyor olmasına bağlı olarak, iddet bekleyen kadınla nikâhlanmak veya cinsel ilişkide bulunmak, boşandığı kocanın hakkını sûüistîmal etmek olacağından ittifakla haram kılınmıştır.⁶¹

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكُنْتُمْ فَيَ أَنْفُسِكُمْ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلَكِنْ لَا تُؤَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا وَلَا تَعْرَمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْكِتَابَ أَجَلَهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فَيَ أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ

“(Vefat iddeti beklemekte olan) kadınlara kendileri ile evlenmek istediğinizi üstü kapalı olarak anlatmanızda veya bu isteğinizi içinizde saklamanızda sizin için bir günah yoktur. Allah biliyor ki siz onlara (bunu er geç mutlaka) söyleyeceksiniz. Meşru sözler söylemeniz dışında sakın onlarla gizliiden gizliye buluşma yönünde sözleşmeyin. Bekleme müddeti bitinceye kadar da nikâh yapmaya kalkışmayın. Şunu da bilin ki Allah içinizden geçeni hakkıyla bilir.”⁶² âyetine göre Hanefiler, burada ölüme bağlı iddet söz konusu olduğundan ve boşanan eşlerin iddet süresince yeniden evlenme hakları olması gerekçesiyle, iki bâin talakla boşanan kadına ima yoluyla dahi evlilik teklifi yapılamayacağını savunmaktadırlar. Bazı islâm hukukçularının bâin talâkla boşanan kadına dahi iddeti süresince evlilik teklif edilemeyeceğini söyledikleri ifade edilmektedir. Gerekçe olarak, teklifin kadına cazip gelmesi halinde, geri çevirmemek için hileli yollara başvurabileceği, teklif eden kişinin halen nafakayı temin eden koca ile kadın arasında nifak sokabileceği ve bunun koca tarafından izzeti nefis meselesi yapılarak husumetin doğmasına yol açabileceği belirtilmektedir. İnsanların arasında huzursuzluğa sebep olmamak ve toplumda huzur ve sükûneti sağlamanın ahlâkî görevlerden olması hasebiyle, bu tür durumlardan kaçınmanın gerekliliğinde de değinilmektedir.⁶³

İddet bekleyen kadınla eski kocası dışında bir erkeğin evlenmesi halinde, bu evlilik hukûken geçersiz ve dînen de haram kabul edilmektedir.⁶⁴ Ancak bir erkek, iddet bekleyen kadınla nikâhlanır ve cinsel ilişkide bulunursa, aralarının ayrılacağı kabul edilmekte olup; kadının ona ebediyen haram olup olmayacağı hususu ihtilâfıdır. Bu konuda iki ayrı görüş bulunmaktadır:

⁶¹ Erdem, “İslâm Hukuku’na Göre İddet”, 90-91; *Fetvalar*, nşr. Din İşleri Yüksek Kurulu (İstanbul: Dıyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019), 446.

⁶² el-Bakara 2/235.

⁶³ Abdulvehhâb Hallaf, *Ahkâmü’l-Ahvâli-Şahsiyye* (Kuveyt: Dâru’l-Kalem, 1990), 19; Nuri Kahveci, *İslâm Hukuku Açısından Nişanlılık* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2007), 69-70.

⁶⁴ Zuhaylı, “İddet”, 9/512-513.

İmâm Mâlik (öl. 179/795) ise iddet bekleyen kadının, o erkeğe ebediyen haram olacağını belirtmekte; bu görüşüne İbn Şihâb (öl. 124/742) ve Süleyman İbn Yesâr'dan (öl. 107/725) rivâyet edilen şu hadisi delil getirmektedir: “Hz. Ömer şöyle demiştir: İddeti içinde iken nikâhlanan bir kadın şayet bu kocası onunla temasta bulunmamış ise araları ayrılır, sonra birinci kocasından olan iddetinin kalanını bekler ve bu nikâh, evlenen erkek için bir nişan sayılır; ama eğer onunla temasta bulunmuşsa aralan ayrılır, sonra birinci kocasından iddetinin kalanını tamamlar, daha sonra da iddeti içindeyken onu nikâhlayan kocasının iddetini bekler ve o kişi o kadını bir daha asla nikâhlayamaz.”. Hanbelîler de aynı görüştedir. İbn Rüşd (öl. 595/1198), iddet bekleyen kadınla yapılan nikâhın, cinsel ilişkinin ardından iptal edilmesi halinde tarafların ebediyen evlenemeyeceğini iddia eden görüşlerin zayıf olduğunu ve itibar edilmemesi gerektiğini belirtmektedir.⁶⁵ Hanefî ve Şâfîliler ise iddet bekleyen kadınla yapılan nikâh akdinin feshedileceğini, iddet bittikten sonra yeniden evlilik yapmanın mümkün olduğunu savunmaktadır. Bu görüşte, ebedî evlilik yaşayacağını gerektirecek nassın bulunmaması ve Hz. Ömer'in (öl. 23/644) sonradan yukarıdaki görüşünden vazgeçmesinin etkisi olmuştur.⁶⁶

1.4.2. Süknâ hakkı

Kadın için bir hak olmakla birlikte yükümlülük de teşkil eden süknâ hakkı, aşağıdaki âyetlerle, kadının iddeti boyunca, boşayan veya ölen kocasının evinde oturmasını ifâde etmektedir:⁶⁷

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلَّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يُخْرِجَنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا

“Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik halinde) boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'a karşı gelmekten sakının. Apaçık bir hayâsızlık yapmaları dışında onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmazlar. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır...”⁶⁸

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تَضْرِبُوهُنَّ لِيُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ

“Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları sıkıntıya sokmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın...”⁶⁹

⁶⁵ İbn Rüşd, *Bidâye*, 2/55-56; Erdem, “İslâm Hukuku'na Göre İddet”, 92.

⁶⁶ Kahveci, *Nişanlılık*, 72.

⁶⁷ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 375.

⁶⁸ et-Talâk 65/1.

⁶⁹ et-Talâk 65/6.

1.4.3. İddet nafakası

İddet halinde kadının nafakası yukarıdaki âyetin devâmı ile hükme bağlanmıştır:

وَإِنْ كُنَّ أَوْلَاتٍ حَمَلٌ فَانْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَاتْمُرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ وَإِنْ تَعَاَسَرْتُم فَسُتْرَضِعْ لَهُ أُخْرَىٰ

“Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin için (çocuğu) emzirirlerse (emzirme) ücretlerini de verin ve aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer anlaşamazsamız, çocuğu baba hesabına başka bir kadın emzirecektir.”

1.5. Erkeğin İddeti

Hanefî fıkıh kitabı ed-Dürrü'l-muhtâr'da iddet, “Dinen, sebebi bulunduğu kadını ve erkeğin beklemesi gereken süredir”⁷⁰ şeklinde tanımlanmıştır. Evliliği sona eren kadın ve erkeğin, bir başkası ile evlenebilmek için belirli bir süre beklemesi şeklinde yapılan tanıma göre iddet, iddet-i ricâl ve iddet-i nisâ şeklinde ikiye ayrılmaktadır.⁷¹

Sadece evliliği biten kadına dair bir yükümlülük olan iddet, erkeği bağlamamaktadır. Eşini boşayan erkek, eski karısının iddetinin dolmasını beklemeden, yeni bir evlilik yapabilmektedir. Ancak bunun istisnâları bulunmaktadır:

“Erkek, boşadığı kadının iddeti bitmedikçe onun kız kardeşi, teyzesi, halası ile evlenemez. Dört karısından birini boşamış olan erkek boşadığı karısının iddeti bitmeden bir beşinci kadınla evlenemez. Üçlü boşanma halinde kadın bir başkasıyla evlenip sonra ondan boşanıp iddetini doldurmadıkça eski kocası ile evlenemez.”⁷² Erkeğin iddetine dair örnekler çoğaltılabilir.⁷³

Hanefî mezhebine göre belirlenen istisnâî durumlar iddet bekleyen kadın ile kocası arasında iddet süresince evlenememe noktasındaki benzerliğe rağmen, bu benzerlik iddetin tarifinde kadın ile erkeği bir arada söylemeyi haklı çıkarmamaktadır. Bu süreler koca hakkında nikâh için şer‘î engel demektir. Aslında kocaya has bir iddet bulunmamakta; erkek kadının iddetini beklemektedir. İddet tanımının yalnızca kadına has olduğu ve onunla sınırlı kalmasının gerekli olduğu belirtilmektedir.⁷⁴

2. TÜRK AİLE HUKUKUNDA İDDETİN YERİ VE ÖNEMİ

⁷⁰ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar*, 7/139.

⁷¹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk*, 229.

⁷² Halil Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme* (Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 1988), 122.

⁷³ İbn-i Âbidin, *Reddü'l-Muhtar*, 7/140-141; Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 275.

⁷⁴ Zeydân, “İddet”, 11/356.

Aile hukukunun düzenlendiği, bütün Türk Medenî Kanunlarında iddetin tanımı ve gerekçesi, genel olarak İslâm hukuku ile benzerlik gösterse de kadının hamile olup olmadığının tespiti ve nesep karışıklığının önlenmesi temel alınmaktadır. Ailenin kutsallığı ve evliliğin devamlılığı esas alınmayarak, öncelikle kadın-erkek eşitliğine aykırılığundan dolayı, iddetin kaldırılması gerekliliği üzerinde tartışmalar vukû bulmuştur.⁷⁵ İddetin hikmet ve maslahatları üzerinde durulmamıştır. Kadının beklemekle yükümlü olduğu süre aynı zamanda, kadının yeniden evlenmesini geçici olarak engellemektedir.

2001 tarihli 4721 sayılı Türk Medenî Kânununun hazırlık aşamasında, İsviçre, Alman ve Fransa Medenî Kânunlarından, kısmî olarak da İtalyan Medenî Kânunundan istifâde edilmiştir. Alman Medenî Kânununda evlenme hürriyetini engellemek için değişiklikler yapılarak, evlenme engelleri önceki evlilik ve hısımlık olarak belirlenmiş ve bekleme süresi evlenme engeli olmaktan çıkarılmıştır.⁷⁶ Kadının kânûnî bekleme süresini düzenleyen TMK. md.132, İsviçre Medenî Kânununun 103. maddesi esas alınarak düzenlenmiştir. Fakat ilgili madde 26.06.1998 tarihli Federal Kânun ile 01.01.2000 tarihinden itibaren yürürlükten kaldırılarak⁷⁷ bekleme süresi evlenme engelleri arasından çıkarılmıştır. İsviçre Medenî Kânununda evlenme engelleri hısımlık, önceki evlilik ve evlâtlık ilişkisidir.

İslâm hukukunda ayrı durumlara ayrı süreler söz konusu iken 4721 sayılı Türk Medenî Kânunu bu süreyi md.132⁷⁸ ile üç yüz güne sabitlemiştir: “*Evlilik sona ermişse, kadın, evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yüz gün geçmedikçe evlenemez.*

Doğurmakla süre biter.

Kadının önceki evliliğinden gebe olmadığına anlaşılması veya evliliği sona eren eşlerin yeniden birbiriyle evlenmek istemeleri hallerinde mahkeme bu süreyi kaldırır.”

Üç yüz gün olan iddet müddeti, kadın eş için dulluk süresidir. Üç yüz gün en uzun gebelik süresini karşılamaktadır.⁷⁹

Mülgâ 743 sayılı eski Türk Kânûn -u Medenîsi md.95'e göre⁸⁰, “*Kocasının vefatı veya boşanma sebebiyle dul kalan yahut evliliğinin butlanına hükme-*

⁷⁵ Gayretli Aydın, “Kadın ve Kanuni Bekleme Süresi”, 263-290; Paksoy Erbaydar – Borseven Odabaşı, “Medeni Kanunun Bekleme Süresi (İddet Müddeti) İle İlgili 132. Maddesi”, 112-117.

⁷⁶ Gayretli Aydın, “Kadın ve Kanuni Bekleme Süresi”, 288.

⁷⁷ İlhan Helvacı, *Gerekçeli Karşılaştırmalı İçtihatlı Notlu Türk Medenî Kanunu* (İstanbul: 12. Levha Yayınları, 2013), 59.

⁷⁸ *Resmî Gazete* 24607 (22 Aralık 2001).

⁷⁹ Hüseyin Hatemî - Burcu Kalkan Oğuztürk, *Aile Hukuku* (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2014), 57.

⁸⁰ *Resmî Gazete* 339 (04 Nisan 1926).

dilen kadın; vefattan, boşanmadan veya butlan hükmünden itibaren üç yüz gün geçmedikçe tekrar evlenemez.

Doğurmakla müddet biter.

Kadının gebe kalması mümkün olmadığı veya boşanma ile ayrılmış olan karı ve koca tekrar birbirleriyle evlenmek istedikleri takdirde, hâkim bu müddeti kısaltabilir.”

Eski kânunda iddet konusu, kadın için “müddetler” başlığı altında düzenlenmişken, yeni kânunda, kadın için “bekleme süresi” adını almıştır. Eski kânunda iddet çeşitlerine yer verilirken, yeni kânunda genel bir ifade kullanılmıştır. Çocuk ölü doğsa, kadın düşük yapsa dahi doğum gerçekleşmiş sayılacağından, süre kendiliğinden sona erecektir.⁸¹ Bunun gibi durumlarda mahkeme kararına gerek duyulmamaktadır.

Eski kânunda, hâkim süreyi kısaltma konusunda takdir yetkisi sahibi iken TMK. md. 132'nin son fıkrasına göre, evliliği sona eren eşler, bekleme süresi içinde yeniden evlenmek isterlerse, hâkimin takdir yetkisi olmadığından, tespitte bulunur ve süreyi kaldırır. Mahkemeye başvurma zorunluluğunun, boşanmada keyfiyet ve kötüye kullanımı önlemek için olduğu düşünülmektedir. Eski Fransız Medenî Kânununda benzer bir yaptırım ile boşanan eşlerin yeniden evlenmeleri yasaklandığı için, eşlerin ayrılık kararını verirken duygularıyla değil mantıklarını kullanarak karar vermeleri sağlanmaya çalışılmaktaydı.

Eğer kadın, kânûnî bekleme süresi sona ermeden yeni bir evlilik yapmak isterse, bekleme süresinin kaldırılmasına dair dava açmak zorundadır. Söz konusu dava, kadının gebe olmadığına tespit edilmesi sebebiyle açılırsa, doktor raporu ile belgelenmesi zorunludur.⁸²

Evlendirme Yönetmeliği'nin 15. maddesinin c bendinde de kadının kânûnî bekleme süresi evlenme engeli olarak düzenlenmiştir: “*Kadın için kanuni bekleme süresinin dolmamış olması; boşanmış, evliliğin butlanına hükmedilmiş veya kocası ölmüş kadın, boşanma veya evliliğin butlanına dair mahkeme kararı veya kocasının ölüm tarihinden itibaren üç yüz gün geçmedikçe yeniden evlenemez. Ancak kadın üç yüz günlük süre dolmadan önce doğum yaptığı veya mahkemece bu sürenin kısaltılmasına veya kaldırılmasına karar verildiği takdirde, kadın için bekleme süresi ortadan kalkar.*”

743 sayılı Türk Kânunu Medenisinde, md. 95 ve 96'da kadın için belirlenen iddet ile birlikte, md. 142 ile hâkim, boşanma sonrası kusurlu olan kadın veya erkek eş için bir yıldan fazla olmamak üzere cezâî bekleme sü-

⁸¹ Bilge Öztan, *Aile Hukuku* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2015), 154.

⁸² Ömer Uğur Gençcan, *Aile Hukuku* (İstanbul: Yetkin Yayınları, 2011), 303.

resi tayin edebilmekteydi.⁸³ “Memnûiyet müddeti” başlığı ile düzenlenen ve boşanma neticesi kusurlu eşe cezai müddet tayin eden, kadın ve erkeği bağlaması bakımından kadın-erkek eşitliğini ve adaleti sağlayan; erkeğin de iddet beklemesini gerekli kılan bir hüküm olmakla birlikte, 1988 yılında Türkiye’de; 1998 yılında ise İsviçre’de yürürlükten kaldırılmıştır.

743 sayılı TKM md. 122’de “Müddetlere Riayetsizlik” başlığı altında düzenlenen “*Kanuni ve kazai müddetler içinde evlenmesi memnu olan kimsenin bu müddetler geçmezden evvel tekrar evlenmiş olması, evlenmenin feshine sebep olamaz*” hükmüne rağmen, hâkimin belirlediği süre sona ermeden evlenen eşlerin yaptığı evlilik geçerli sayılıyordu. 4721 TMK. md.154’te ‘Bekleme süresine uymama’ başlığı altında ise, “*Kadının bekleme süresi bitmeden evlenmesi, evlenmenin butlanını gerektirmez.*” şeklinde düzenlenmiştir. Bu şekilde yapılan evlilikler geçerli kabul edilse de, yasağa rağmen nikâh kıyan memurlar yaptırımı tâbî tutulmuştur.⁸⁴

Kadın, bekleme süresi içinde evlenir ve bu süre içinde çocuk doğarsa hangi koca ile soy bağı ilişkisi kurulacağı TMK md. 290’da düzenlenmiştir. Buna göre, ikinci evlilikteki koca baba sayılacak, bu karîne çürütülürse ilk evlilikteki koca baba sayılacaktır. Hatemî, baba olduğunu iddia eden kişinin, nesebin reddi davasını açmasını şu sözleri ile eleştirmektedir: “*İkinci evliliğin karinesine üstünlük tanımak her olayda somut olay adaletine uygun olmayabilir. Şu halde soy bağının karışması ihtimalini önlemek için bu sürenin kanunda muhafazası daha uygundur. Ne var ki, ikinci evliliğin karinesine üstünlük tanınması ve dolayısıyla sona eren evlilikteki eşe soy bağının reddi hakkının -koca dava açacak durumda ise - tanınmaması; kanaatimce çok kötü bir sonuç doğurmuş, karinelerin çakışması maddesinden (TMK m. 290) sonra gelen TMK m. 291 e göre baba olduğunu iddia eden kişiye de kocanın soy bağını reddetme hakkı verilmiştir. Bu ibare evli bir kadınla ilişkisini yüzsüzce ilân eden ahlâksızlara da yarayabilir. ‘İmam nikâhu’ denilen fiili birliktelikler sona erdikten sonra kadının başkasıyla resmen evlenmesi halinde erkeği (babayı) korumak amacıyla konan bu madde ahlâksızları koruyan madde haline gelmemiş midir?*”⁸⁵

Kocanın gâip olması hâlinde ise kadının iddeti,

“*Gaipliğine karar verilen kişinin eşi, mahkemece evliliğin feshine karar verilmedikçe yeniden evlenemez.*”

Kaybolanın eşi evliliğin feshini, gaiplik başvurusuyla birlikte veya ayrıca açacağı bir dava ile isteyebilir.

⁸³ Gayretli Aydın, “Kadın ve Kanuni Bekleme Süresi”, 270.

⁸⁴ Yargıtay 4. Ceza Dairesi (Yargıtay), K. 2002/6746 (24 Nisan 2002).

⁸⁵ Hatemi - Kalkan Oğuztürk, *Aile Hukuku*, 58.

*Ayrı bir dava ile evliliğin feshi, davacının yerleşim yeri mahkemesinden istenir.*⁸⁶

*“Kocanın gaipliğine karar verilmesi hâlinde üç yüz günlük süre, ölüm tehlikesi veya son haber tarihinden işlemeye başlar.”*⁸⁷ şeklinde düzenlenmiştir.

Bir kişinin gâip olduğuna karar verilebilmesi için, en az beş yıl süre ile haber alınamamış olması veya ölüm tehlikesi içinde kayıp halinin üzerinden bir yıl geçmesi gerekmektedir. Bu süreler zarfında üç yüz günlük kanûnî bekleme süresi dolmuş olacağından gâiplik durumunda, bekleme süresinin önemi ya da uygulanabilirliği bulunmamaktadır. Kadın, eşinin kaybolmasından itibaren üç yüz gün içinde evlenir ve çocuk doğurursa gâiplik durumunda kânûnî bekleme süresi önem kazanacaktır. Bu durumda ilk evlilik feshedilmeden ikinci evlilik gerçekleştirildiği için ikinci evlilik mutlak butlanla bâtıldır. Ancak TMK. md. 156’ya göre, *“Bâtil bir evlilik ancak hâkimin kararıyla sona erer. Mutlak butlân hâlinde bile evlenme, hâkimin kararına kadar geçerli bir evliliğin bütün sonuçlarını doğurur.”*

Bu durumda, çocuk ilk evliliğin bitmesinden itibaren, üç yüz gün dolmadan doğduğu ve yine ikinci evliliğin de içinde doğduğundan, iki evlilik içinde de doğmuş kabul edilecektir. Hâl böyle olunca, karinelerin çakışmasına ilişkin TMK. md. 290’a göre: *“Çocuk evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yüz gün içinde doğmuş ve ana da bu arada yeniden evlenmiş olursa, ikinci evlilikteki koca baba sayılır. Bu karine çürütülürse ilk evlilikteki koca baba sayılır”* hükmü uygulanacak ve aksi ispat edilmediği müddetçe ikinci evlilikteki koca, baba sayılacaktır.⁸⁸

3. İDDETİN GEREKLİLİĞİ HUSUSUNDA İSLAM HUKUKÇULARI İLE MODERN HUKUKÇULARIN YAKLAŞIMLARI

Günümüzde iddetin gerekli olup olmadığı hususunda, İslâm hukukçuları ile modern hukukçular arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. İslâm hukukçuları hükmün taabbudî olmasına dayanarak, modern hukukçular ise kadın-erkek eşitliğini esas alarak gerekçelerini sunmaktadır.

3.1. İddetin Gerekliğini Savunan İslam Hukukçularının Yaklaşımları

İddet yükümlülüğünün, kadının ayrıldığı kocasından hamile olup olmadığına tespiti ve nesep karışıklığının önlenmesi için bir tedbir olarak görülmesi yanında, sadece bu sebebe dayanıp dayanmadığını sorgulayan

⁸⁶ TMK. md.131.

⁸⁷ TMK. md.285.

⁸⁸ Gayretli Aydın, “Kadın ve Kanuni Bekleme Süresi”, s.277.

günümüz İslâm hukukçularından Köse, amacın sadece bu olması durumunda, bu konudaki hükümlerin vesâil türünden veya makâsîd kabilinden olup olmadığını da düşündürmektedir.

Acar, yukarıda belirtilen sebebin, amaçlardan belki en önemlisi olabileceğini fakat tek amaç olmayacağını belirtmektedir. İddetin eşlere yeniden düşünme fırsatı vererek evliliklerini devam ettirmeye imkân sağladığını, kadını toplumsal baskı, sûi zan ve niyetlere karşı koruduğunu, kadının psikolojik, biyolojik ve sosyal bakımdan yeni bir evliliğe hazırladığını, ailenin ve evliliğinin önemini hatırlattığı vb. amaç ve hikmetlerini saymaktadır. Buna göre, Kur'ânda belirtilen sürelerin makâsîd özelliği taşıdığı için, taabbudî nitelikte hükümlerden sayılacağını belirtmekte; bu sebeple, kadının hamileliğinin tespitinin tıbbî tekniklerle anlaşılabilirdiğinden iddet beklemenin gereksiz olduğunu savunanlara karşı çıkmaktadır.⁸⁹

Koçak, Dalgın ve Şahin de iddetin tek gerekçesinin hamileliğin tespiti ve nesep karışıklığını önlemek olarak sınırlandırılmasının doğru olmadığını; hamile kalması mümkün olmayan kadınların dahi iddet beklemesinin,⁹⁰ iddetin tek amacının bu olmadığını gösterdiğini belirtmektedirler. Günümüzde ultrason gibi tıbbî teşhizat ile hamileliğin tespit edilmesi gerekçeyle, iddetin gerekli olmadığını söylemenin ise doğru olmayacağını ifade etmektedirler.⁹¹ Çolak da Kur'ânda geçen sürelerin taabbudî hükümlerden olduğunu; hamileliğin tıbben anlaşılması için iddet beklemeye lüzum olmadığını ileri sürüleceğini söylemektedir.⁹²

3.2. İddetin Kaldırılması Gerekliliğini Savunan Modern Hukukçuların Yaklaşımları

a) TMK. md. 132 ile düzenlenen bekleme süresinin varlığı, kadınlar bakımından ayrımcılık özelliği taşımaktadır. TMK. md. 285, kocanın babalığı başlığı ve babalık karinesi alt başlığı ile: “*Evlilik devam ederken veya evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yüz gün içinde doğan çocuğun babası kocadır. Bu süre geçtikten sonra doğan çocuğun kocaya bağlanması, ananın evlilik sırasında gebe kaldığının ispatıyla mümkündür*” şeklinde düzenlenmiştir.

Bu hüküm, soy bağına dairedir ve bununla erkeğin kadın üzerindeki de-

⁸⁹ Saffet Köse, “Aile Hayatıyla İlgili Problemler”, *İslâm Hukuku El Kitabı*, ed. Talip Türcan, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 708; Acar, “İddet”, 21/467.

⁹⁰ et-Talâk, 65/4.

⁹¹ Koçak vd., *İslâm Hukuku*, 172; bknz. Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku*, (İstanbul: İFAV, 2012), 108.

⁹² Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 275.

netimi yasa yoluyla üç yüz gün daha devam etmekte ve boşanmış olsalar bile yasa, erkeği “koca” olarak tanımlamaktadır.⁹³

b) İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi md.12 ile düzenlenen temel insan haklarından biri olan evlenme hakkı, bekleme süresinin uygulanması ile ertelenmektedir. Bu erteleme insan haklarının doğasına uygun olmayıp, günümüz teknolojik ve bilimsel gelişmeleri ile de uyum sağlamamaktadır. Bu uygulamanın sürdürülüyor olması, ancak ataerkinin devam ettirilmesi, boşanma gerçekleşmesine rağmen erkeğin ve hatta kânun yapıcının kadın üzerindeki kontrolünün sürmesi ve erkeğin soy bağının muhafaza edilmesi bakımından bir gereklilik olduğu düşüncesinden kaynaklanabilir. Medenî kânun tarafından kadın ve erkeğe eşit şartlarda tanınan evlenme hakkı, yine eşit şartlarda özgür bir şekilde kullanılabilmelidir. Erkeğin soy bağını korumak için, erkek lehine kadının bu hakkı kullanmasını engellemek, ayrımcılığın bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir. Kadın erkek eşitliğinin sağlanması noktasında engel teşkil eden TMK. md. 132. maddesi yürürlükten kaldırılmalıdır.⁹⁴

c) Boşanma davası sürecinde oluşan sosyolojik ve psikolojik travmanın üstüne, boşanma neticesinde kadının üç yüz gün daha beklemesini istemek, kadınları denetim altında tutmanın bir yoludur. Buna mahkemelerdeki sürecin yavaşlığı da eklenince, kadınların boşanma sürecinde ve sonrasında yaşadığı baskıyı artırmaktadır. Bekleme süresinin kaldırılması için dava açılması, zaman ve ekonomik anlamda bir kayıp sayıldığı için, bekleme süresine dâir hüküm korunsa bile, kadının hamile olmadığını gösteren doktor raporu ile evlenme dâiresine başvurabilmesi veya eski eşyle yeniden evlenmek istediğini beyân etmesi ile birlikte, mahkemeye başvurmaya gerek kalmadan, bekleme süresinin kendiliğinden kalktığı kabul edilmelidir.⁹⁵

d) TMK. md.132 ile düzenlenen bekleme süresinin gerekçesi nesep karışıklığına engel olmaktır. Hâlbuki babalık karînesine ile ilgili hükümler ve karînelerin çakışması durumu, TMK. md.285 vd. ile düzenlenmiş olup, eski ve yeni kocanın babalık karînelerinin çakışması durumunda ise hangisinin baba sayılacağı yukarıda değinildiği gibi TMK. md. 290’da hükme bağlanmıştır. Buna durumda, zaten nesebi koruyan ilgili maddeler bulunduğu göre, kadınların bekleme süresini düzenleyen maddenin yürürlükten kaldırılması gereklidir.⁹⁶

⁹³ Paksoy Erbaydar – Bolseven Odabaşı, “Medeni Kanununun Bekleme Süresi (İddet Müddeti) İle İlgili 132. Maddesi”, 112-114.

⁹⁴ Paksoy Erbaydar – Bolseven Odabaşı, “Medeni Kanununun Bekleme Süresi (İddet Müddeti) İle İlgili 132. Maddesi”, 115.

⁹⁵ Paksoy Erbaydar – Bolseven Odabaşı, “Medeni Kanununun Bekleme Süresi (İddet Müddeti) İle İlgili 132. Maddesi”, 117.

⁹⁶ Gayretli Aydın, “Kadın ve Kanuni Bekleme Süresi”, s.281.

Boşanma sürecinde kadının, eşinden hamile kalma ihtimali oldukça düşük bir ihtimaldir. Kadın hamile kalsa bile çocuğun nesebi evlilik içindeki babaya ait olacaktır ki bu da aksi çürütülebilir bir karinedir. Kadının evlenme hakkının böyle bir ihtimal sebebiyle ertelenmesi, kadın ve erkek arasında eşitsizliğe sebep olmakla birlikte insan haklarına da aykırıdır.

e) Hamilelik biyolojik bir olay olduğundan, bir çocuğun evlilik devam ederken doğması, babasının evli olunan erkek olduğunun kanıtlanamamaktadır. Hatta sperm bankalarında muhafaza edilen spermeler kullanılarak, bir kadının boşandıktan çok sonra bile eski kocasından veya hiç tanımadığı bir kişiden hamile kalması ya da kendisinin dâhil olmadığı bir dölleme neticesinde taşıyıcı anne olarak hamile olması mümkündür. Kadının hamile olup olmadığını tespiti, tıbbî teknolojinin gelişimi ile ilk andan itibaren yapılabiliyorken; üç yüz gün boyunca beklemek günümüz teknolojisi ile bağdaşmamaktadır.⁹⁷

Hukuk Muhâkemeleri Kânununun “Soybağı Tespiti İçin İnceleme” başlıklı 292. maddesine göre: “Uyuşmazlığın çözümü bakımından zorunlu ve bilimsel verilere uygun olmak, ayrıca sağlık yönünden bir tehlike oluşturmamak şartıyla, herkes, soybağının tespiti amacıyla vücudundan kan veya doku alınmasına katlanmak zorundadır. Haklı bir sebep olmaksızın bu zorunluluğa uyulmaması halinde, hâkim incelemenin zor kullanılarak yapılmasına karar verir. Üçüncü kişi tanıklıktan çekinme hakkı bulunduğunu ileri sürerek bu yükümlülüğten kaçmamaz.”

f) Pozitif ayrımcılık, kadınla erkek arasındaki biyolojik farklılıktan dolayı ancak kadın lehine yapılabilecekken, bu farklılıkların kadının hak ehliyetini⁹⁸ kısıtlayıcı şekilde yorumlanması, Anayasa'nın 10. maddesi⁹⁹ ile Medenî Kânununda düzenlenen kadın erkek eşitliği prensibine ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmalara aykırıdır.¹⁰⁰

T.C. Anayasası m.90/son fıkraya göre, “Usûlüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7.5.2004-5170/7 md.)Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası

⁹⁷ Paksoy Erbaydar – Bolseven Odabaşı, “Medeni Kanunun Bekleme Süresi (İddet Müddeti) İle İlgili 132. Maddesi”, 116-117; Gayretli Aydın, “Kadın ve Kanuni Bekleme Süresi”, s.282.

⁹⁸ TMK. md.8: “Her insanın hak ehliyeti vardır. Bütün insanlar hak ve fiil ehliyetini kullanmada eşittirler.”

⁹⁹ “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.”

¹⁰⁰ Gayretli Aydın, “Kadın ve Kanuni Bekleme Süresi”, s.286.

andlaşma hükümleri esas alınır.” Buna göre Türkiye'nin tâbi olduğu uluslararası antlaşma hükümleri bağlayıcıdır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin¹⁰¹ evlenme hakkı ile ilgili 12. maddesi, “*Evlenme çağına gelen her erkek, kadın, bu hakkın kullanılmasını düzenleyen ulusal kanunlar uyarınca evlenmek ve aile kurmak hakkına sahiptir.*” şeklinde düzenlenmiş ve Türkiye açısından bağlayıcı bir üst hukuk ilkesi olmuştur.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin (10 Aralık 1948) 16. Maddesi “*Evlilik, ancak evlenmeye niyetlenen eşlerin özgür ve tam iradeleriyle yapılır. Aile, toplumun doğal ve temel birimidir; toplum ve devlet tarafından korunur.*” demekle, aileyi sosyal yapının temel ve doğal bir parçası olarak kabul etmiştir.

Türkiye'nin de taraf olduğu Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası sözleşmesi (CEDAW), cinsiyet sebebiyle kadınlara karşı yapılan ayrımı yasaklayarak, taraf olan tüm devletlere, kadınlara karşı yapılan ayrımcılığın önüne geçme yükümlülüğü getirmiştir.

İddetin kaldırılması gerekliliğini savunanların yanında, gerekliliğini savunan hukukçulardan Hatemî, bekleme süresini Medenî Kânunundan çıkararak İsviçre'yi eleştirirken, iddet müddetinin kânunumuzda hâlen yer almasının isabetli olduğunu ve kanundan çıkarılmaması gerektiğini savunmaktadır.¹⁰²

SONUÇ

İddet, diğer tabiri ile bekleme süresi, İslâm hukuku ve Türk hukukunun kendi temel ilkeleri ve prensipleri dâhilinde değerlendirilmelidir. Türk hukukunda iddetin kaldırılmasına dair eleştiri ve önerileri, teknolojik ve tıbbi gelişimin etkisi, evlenme hakkı ve kadın erkek eşitliği ekseninde değerlendirmek gerekirse kendi mantığı içinde tutarlı görülebilir. İddetin kaldırılmak istenmesinde en büyük sebep üç yüz güne sabitlenmesi ve iptali için gerekli işlemlerin kadın ve erkek için caydırıcı ve yıldırıcı olmasıdır. TMK. md. 290 ile karfınelerin çakışması düzenlenmişken ayrıca iddet beklemek için düzenleme yapılmasına gerek olmadığı savunulmaktadır. İslâm hukukunda kadın-erkek eşitliği olmadığından, boşanma Türk hukukundaki gibi karmaşık bir halde değildir. Süreler ve durumlar bellidir, hüküm ve sonuçları nettir. Türkiye'de ise bir kadın boşanmak için bir kere değil bin kere düşünmek zorunda bırakılmaktadır. Bu, kânunların açık olmamasından değil; Türk toplumunun baskıcı ve caydırıcı yapısından,

¹⁰¹ Resmî Gazete 8662 (19 Mart 1954).

¹⁰² Hatemî - Kalkan Oğuztürk, *Aile Hukuku*, 58-59.

yasa koyucunun erkek egemen hükümler koymasından ve mahkeme süreçlerinin de yorucu ve uzun olmasından kaynaklanmaktadır.

2001 tarihinde yürürlüğe giren Türk Medenî Kânunu yüzyıllar öncesinde İslâm hukukunun iddet konusunda koyduğu kurallardan, bakış açısı ve gerekçeleri bakımından çok daha geridedir. Türk Hukukunda tıbbî gelişim nedeniyle hamileliğin kolay tespiti için sebep olarak sunulmakla birlikte; iddetin sebep ve hikmetlerinin hamilelik ile sınırlı olmaması nedeniyle iddetin kaldırılması, İslâm hukuku açısından hem taabbudî hem de akli olarak öngörülemezdir. İslâm hukukunda süreler biyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan yenilenme ve uyum sağlanması açısından gayet makûldür ve belirli durumlara belirli süreler olduğundan kişiyi sıkıntıya sokmamaktadır. Türk hukukunda kadın-erkek eşitliğinin sağlanması gerekçesiyle iddet süresinin kaldırılmak istenmesi, ailenin kutsallığının görmezden gelinmesine ve kadının ötekileştirilmesine sebep olmaktadır.

İslâm ve Türk aile hukukunda boşanmanın hukûkî sonuçlarından biri olan iddetin, hikmet ve gerekçeler bağlamında ele alınış biçimi benzerlik gösterse de, bazı ictihâdî hükümlerin nassa ve diğer aslı kaynaklara bağlı kalarak sürekli güncellenme ihtiyacı hâsıl olmaktadır. İslâm hukukunda değişime kapalı olan taabbudî hükümlerden kabul edilen iddet ve modern hukukun kadın-erkek eşitliğini sağlamak istemesi ile çelişen bekleme süresi konusunda daha ikna edici çözümlere ihtiyaç duyulmaktadır. Aile mefhumunun günden güne değerini yitirdiği günümüzde, nesebin önemi ve bunun ahlâkî çöküşün dinamiklerinden olmasının üzerinde durulmasının elzem olduğu kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Acar, H. İbrahim. *Anahatlarıyla İslâm Aile Hukuku*. Bursa: Emin Yayınları, 2014.
- Acar, H. İbrahim. "İddet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/466-471. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Buhârî, Muhammed bin İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2009.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. *Ahkâmu'l-Kur'an*. 5 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Mushaf, t.y.
- Cin, Halil. *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 2. Basım, 1988.
- Çalış, Halit. "Kişiler Hukuku". *İslâm Hukuku El Kitabı*. ed. Talip Türcan. 261-280. Ankara: Grafiker Yayınları, 3. Basım, 2015.
- Çolak, Abdullah. *İslâm Aile Hukuku*. Malatya: Yılmaz Yayıncılık, 3. Basım, 2016.
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul: Altınoluk, 1995.

- Ebû Dâvûd. *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*. haz. Necati Yeniçel, Hüseyin Kayapınar, Necat Akdeniz. 9 Cilt. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1988.
- Egger, August. *Medeni Kanun Şerhi Aile Hukuku*. çev. Tahir Çağa. İstanbul: Kenan Matbaası, 1943.
- Erdem, Suat. “İslam Hukukuna Göre İddet ve İddet Bekleyen Kadının Nikâhı”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2013), 71-95.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.
- Fetvalar*. nşr. Din İşleri Yüksek Kurulu. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6. Basım, 2019.
- Gayretli Aydın, Seda. “Kadın ve Kanuni Bekleme Süresi”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 136 (2018), 262-292.
- Gençcan, Ömer Uğur. *Aile Hukuku*. İstanbul: Yetkin Yayınları, 2011.
- Halebi, İbrahim. *İslâm Fıkıhı Mültekâ Tercümesi*. sad. Ahmed Davudoğlu. 2 Cilt. İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2007.
- Hallaf, Abdulvehhâb. *Ahkâmü'l-Ahvâlîş-Şahsiyye*. Kuveyt: Dâru'l-Kalem, 2. Basım.1990.
- Hatemi, Hüseyin - Kalkan Oğuztürk, Burcu. *Aile Hukuku*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 4. Basım, 2014.
- Helvacı, İlhan. *Gereğçeli Karşılaştırmalı İçtihatlı Notlu Türk Medeni Kanunu*. 2 Cilt. İstanbul: 12. Levha Yayınları, 2013.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn. *Reddü'l-muhtar ale'dürri'l-muhtar*. 7 Cilt. İstanbul: Şamil Yayınevi,1983.
- İbn Cüzey. *el-Kâvâninu'l-fıkhiyye*. Kâhire: Dâru'l-Fikr, t.y.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebî Muhammed Abdullah bin Ahmed. *Muğni fi fıkhi'l-İmam Ahmed b. Hanbel eş-Şeybani*. 12. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1984.
- İbn Rüşd. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. 2 Cilt. Kahire: Darul-Akîde, 2004.
- Kahveci, Nuri. *İslâm Hukuku Açısından Nişanlılık*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2007.
- Karaman, Hayreddin. *Mukâyeseli İslâm Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 2013.
- Karataş, Fatih. “İslam Hukukunda İddet”. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/8 (2013), 161-190.
- Koçak, Muhsin vd. *İslâm Hukuku*. İstanbul: Ensar, 2013.
- Köse, Saffet. “Aile Hayatıyla İlgili Problemler”. *İslâm Hukuku El Kitabı*. ed. Talip Türcan. 671-710. Ankara: Grafiker Yayınları, 3. Basım, 2015.
- Kurân Yolu*. Erişim 05 Ağustos 20121. <https://kuran.diyaret.gov.tr>

- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, çev. M. Beşir Eryarsoy, 19.Cilt. İstanbul: Buruc Yayınları, 2. Basım, 2001.
- Mukâtil b. Süleymân, *Ahkam Ayetleri Tefsiri*, çev. M. Beşir Eryarsoy, thk. Isaiah Goldfeld, İstanbul: İşaret Yayınları, 2005.
- Müslim, b. Haccâc. *Sahih-i Müslim ve Tercemesi ve Şerhi*. haz. Ahmed Davudoğlu. 11 Cilt. İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1978.
- Öztan, Bilge. *Aile Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2015.
- Öztürk, Mustafa. *Cahiliye'den İslâmiyet'e Kadın*. Ankara: Ankara Okulu, 2016.
- Paksoy Erbaydar, Nüket - Balseven Odabaşı, Aysun. "Medeni Kanunun Bekleme Süresi (İddet Müddeti) İle İlgili 132. Maddesinin Kadın Hakları ve Modern Tıptaki Gelişmeler Işığında Değerlendirilmesi". *Fe Dergi: Feminist Eleştiri* 10/1 (2018), 111-119. https://doi.org/10.1501/Fe0001_0000000201
- Sabuni, Muhammed Ali. *Kur'an-ı Kerim'in Ahkâm Tefsiri*, çev. Mazhar Taşkesenlioğlu. 2 Cilt. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1984.
- San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi'. *el-Musannef*. muh. Habiburrahman Azam. 11. Cilt. *Beyrut : Mektebetü'l-İslamiyye*, 1972.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *Kitâbü'l-Mebsût*. 30 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Ma'rif, , 2. Basım, t.y.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. *el-Ümm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rif, 1973.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. *Ahkâmu'l-Kur'an*. çev. Tevhid Ajans İstanbul: Tevhid Yayınları, 1996.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. *Müsned*. 4 Cilt. Kuveyt: Dâr-u Garas, 2004.
- Şirbinî, Hatîb. *Muğni'l-muhtâc*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, t.y.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî. *Ahkâmu'l-Kur'an*, çev. Mustafa Genç, 3 Cilt. İstanbul: Beka Yayıncılık, 2012.
- Tirmizî. *Sünen-i Tirmizî Tercemesi*. trc. Osman Zeki Mollamehmetoğlu. 6 Cilt. İstanbul: Yunus Emre Yayınevi, ts.
- TKM, Türk Kânun-u Medenîsi. (743), *Resmî Gazete* 339 (4 Nisan 1926). Erişim 7 Ağustos 2021. <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/kanunlar/turk-kanunu-medenisi-743>
- TMK, Türk Medenî Kânunu. (4721), *Resmî Gazete* 24607 (8 Aralık 2001). Erişim 7 Ağustos 2021. <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/kanunlar/turk-medeni-kanunu-4721>
- Vatansever, Müge. *Eski Türk Hukukunda Boşanma ve Günümüz Hukukuyla Karşılaştırılması*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

- Yaman, Ahmet. *İslam Aile Hukuku*, İstanbul: İFAV, 9. Basım, 2012.
- Yargıtay, Yargıtay 4. Ceza Dairesi. K. 2002/6746 (24 Nisan 2002).
- Zeydân, Abdülkerim. “İddet”. *Kadın ve Aile Fıkıhı Ansiklopedisi*. 11/353-543. İstanbul: Asalet Yayınları, 2019.
- Zeydân, Abdülkerim. “Mefkud”. *Kadın ve Aile Fıkıhı Ansiklopedisi*. 11/95-121. İstanbul: Asalet Yayınları, 2019.
- Zuhaylî, Vehbe. “İddet”. *İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi*. 9/488-526. İstanbul: Risâle, 1992.